

MANARDUS JÁNOS, II. ULÁSZLÓ FŐORVOSA

Dr. Kemenes Pál

orvos, orvostörténész, társadalomorvostan szakorvos

Giovanni Jacopo Manardo, magyarosan Manardus János 1462. július 24-én született Ferrarában. 20 éves korában már mint tanár Galénosz könyveit magyarázta szülővárosa egyetemén. Ott ahol olyan kiválóságok adtak elő, mint *Leoniceno*, *Benzi*, *Guarini*. Manardus Leoniceno tanítványa és tanszékének utóda volt Ferrarában. A fiatalság felfedező kedve, ismeretéhsége, a kitárulkozó világ szépsége újabb és újabb utazásokra ösztönözték Manardust. Tanult Bolognában, Firenzében, könyvtárosként dolgozott Velencében. 1495-ben Mirandola fejedelemségbe költözött. *Giovanni Pico* unokaöccsének, *Giovanni Francesco Piconak* udvari orvosa és bölcsészettanára lett. Közös rendezték sajtó alá Giovanni Piconak az asztrológia ellen írt írásait. Manardus Mirandolát, Giovanni Francesco Pico udvarát 1502-ben hagyta el. Baráti kapcsolatuk, amint az sűrű levélváltásukból kiderül nem szakadt meg. 1513-ban Manardust Magyarországra hívták a betegeskedő *II. Ulászló* orvosának. Beutazta az országot, tanulmányozta a magyar flórát és faunát. Leveleiben gyakorta és szeretettel emlékezett meg magyarországi tartózkodásáról, *II. Ulászló* és *II. Lajos* királyokról. 1519-ben visszatért Ferrarába, majd mesterének, Leonicenonak a halála után átvette annak egyetemi katedráját. Valószínűleg többé már nem hagyta el Itáliát, mégis szoros szellemi kapcsolatot tartott fenn a humanista Európával. *I. Alfonz* ferrarai fejedelem udvari orvosa és bizalmasa volt. Neves személyek fordultak hozzá betegségükben tanácsért, például *Ariosto*, vagy *Ippolito d'Este* esztergomi érsek. Kiterjedt pacientúrája és egyetemi előadásai mellett tudományos munkára mindig szakított időt, még idős korában, betegségektől gyötörtetve is. 1536. március 9-én halt meg.

Galénosz Ars Medicinalis (Ars Parva) című művének első könyve Manardus latin fordításában és kommentárjaival 1525-ben Rómában jelent meg. Kommentárjait számos Galénosz-kiadás átvette és további öt kiadást ért meg. Valószínű, hogy magyarországi tartózkodása idején írta e könyvét. A *Mesue-féle* latin (eredetileg arab) *Grabadinhoz* írott annotációinak még nagyobb sikere és visszhangja volt. A két részből álló Grabadin első, az egyszerű gyógyszereket tárgyaló könyvét “Annotationes in Joannis Mesue simplicia medicamenta” címmel 1521-ben adta ki. (A Mesue név arab orvosdinasztiát jelöl.) A Grabadin második, gyógyszerkeverékeket tárgyaló részéhez a *Composita*-hoz írt annotációk 1534-ben kerültek sajtó alá. E gyógyszerészeti művét is az a rendszerező, a fogalmakat tisztázni kívánó szellemi beállítottság jellemzi, ami a fő művének számító *Epistolae Medicinales*ben jutott igazán érvényre. Az 1528-as első kiadást egyre több továbbiak követték. Az első teljesnek mondható kötet 1540-es bázeli nyomtatású és 103 levelet tartalmaz az 1500-tól 1536-ig terjedő időszakból. Az episztolák sorát egy a kritikusaiknak vitorlájából a szelet kifogni kívánó bevezető írás nyitja meg. “*Aki tollat vesz a kezébe, az törekedjék az igazság keresésére, nem pedig a régi írók bálványozására, mert különben a tudomány nem fog fejlődni: a tudományos haladás feltétele a kritika.*” /1/

Egyik levelében a következőképpen határozta meg az orvostudomány lényegét: “*Medicina est scientia corporis humani sanitatem vel reficiens vel conservans.*” /2/

Manardus episztoláiban orvos írók és magyarázóik kritikájával foglalkozik, tanácsot ad orvosoknak és betegeknek. Nagy súlyt helyezett a tisztaságára, mint az egészség megőrzésének elsődleges feltételére. Mérsékelt sőt, korában óvatosnak számító terápiás elgondolásai kiterjedt orvosi praxisának, józan megfigyelőképességének eredményei. A klasszikus nedvkórtani betegség-elképzelés vadhajtásaként születet gyakori, nemritkán naponkénti érvágás és köpölyözés helyett, évi két alkalommal javasolta az érvágást és havonta a köpölyözést.

Manardus több levelében is tárgyalta a bőrbajokat és a syphilist. Ezek a levelei voltak a legolvasottabbak olyannyira, hogy külön is megjelentették azokat. A bőrgyógyászat terminológiája és rendszere szempontjából igen jelentősek *Sanctanna* sebészhez és *Mellerstadt Pollich Márton*hoz intézett levelei. Nékám szerint Manardus mindenekelőtt a fogalomzavar ellen küzdött, ami a különböző nyelvű megnevezések és műszavak definiálatlanságából és nem egyezményes használatából fakadt, lehetetlenné téve az állítások ellenőrzését, összehasonlítását, az ismeretek átadását és egyáltalán a tudományos haladást. /3/

Egyebek mellett például a *lepra Graecorum* = hajdani *scabies* = mai *psoriasis*, a *lepra Arabum* = *elephantiasis Graecorum* = poklosság, az *elephantiasis Arabum* = mai filariasis és a *psora* = mai *scabies* elnevezések körüli kuszaságot sikerült tisztázni. A bőrbajokat morfológiai és aetiológiai alapon tumorokra, ulcusokra és csupán a felületet rútitó elváltozásokra osztotta. Természetesen a nedvek zavarával magyarázta az elváltozásokat. /4/ Manardus purifikáló, egyszerűsítő és rendszerező kritikája a bőrgyógyászaton túlmenően a medicina egyéb területeire is kiterjedt. A szemészet és a sebészet is sokat köszönhet ez irányú fáradozásainak.

Az egész orvosi világ tanácstalanul állt szemben az 1495. évi syphilis epidémiával. A járvány fellépését a legkülönfélébb okokkal magyarázták, teológiai és asztrológiai elképzelések párosultak és váltakoztak gondos megfigyelésekkel. Leoniceno a levegő forróságával és nedvességével magyarázta a betegséget. Tanárával szemben Manardus az alábbiakban jelölte meg a járvány okát: *“Ezt a nagyon rossz betegséget ritkán szerzi meg az ember másként, mint fertőzés útján és nem bármilyen szervén, hanem leginkább a nemi szerveken. A betegség rosszindulatú pusztulákkal kezdődik, amik először a nemi szerveken, majd más testtájakon, leginkább a fejen jelentkeznek. Később a betegség a belső szervekbe jut és főleg éjjelente fellépő izületi és csontfájdalmakat okoz. Előrehaladottabb stádiumban tályogok és csontig hatoló recidiváló fekélyek keletkeznek. Fő gyógyszere a higany, ami azonban igen mérgező lévén, a morbus Gallicuséhoz hasonló sebeket okozhat a szájon. Higany helyett ilyenkor lignum Indicum használata ajánlatos.”* /5/

Manardus Jánosban az utókor nemcsak egy józan, előítletektől és babonáktól mentes gondolkodású nagy gyakorlatú orvost tisztelhet, hanem az orvosi nomenklatura racionalizálóját, a medicina szisztematizálóját, kiváló bőrgyógyászt és a syphilidológia egyik megalapítóját is. Az autoritásokban való vak hit elutasítása, az állandó kételkedés és kritika a modern természettudományos gondolkodás egyik előfutárává teszi.

IRODALOM

1. Herczeg Árpád: Manardus János (1462-1536) magyar udvari főorvos élete és művei. Bp. 1929. 37.
2. Manardus János: Epistolae Medicinales Lib. IV: ep. 1 1542. Venetia, in. Herczeg im.

38.

3. Nékám Lajos: A magyar bőrgyógyászat emlékeiből Bp. 1908. 25.

4. Manardus: Epist. Mad. Lib. VII. ep. 2. in. Herczeg im. 54.

5. Manardus: Epist. Med. Lib. XVI. ep. 4. és Lib. XVII. ep. 3. in Herczeg im. 54.
(kiemelés)

**Dr. Kemenes Pál: Manardus János, II. Ulászló főorvosa. Orvosi Hetilap . 132
(1991) 28. 1543-1544.**

Valamennyi dokumentum szerzői és egyéb jogai a szerző tulajdona. Valamennyi dokumentum csak és kizárólag magán célra, változtatás nélkül másolható a szerzőre és a forrásra történő pontos hivatkozással. Minden más terjesztési és másolási mód és forma esetében a szerző engedélyét kell kérni. A szerzőre és a forrásra való pontos hivatkozást és az engedélyt a dokumentumban mindig fel kell tüntetni és annak mindig benne kell maradnia a dokumentumban. A dokumentumok és azok részletei a szerző és a forrás pontos megjelölése nélkül még parafrázisként sem idézhetők és semmilyen célra fel nem használhatók. A dokumentumokkal kapcsolatos jogokról az 1999. évi LXXVI. törvény A szerzői jogról, továbbá a 2001. évi LXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosítása megfelelő szakaszai rendelkeznek.

Dr. Kemenes Pál: Orvostörténeti publikációk